

ANADOLU VE RUMELİ MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİ VE CUMHURİYET HALK PARTİSİ METİNLERİNDE MİLLİYETÇİLİK (1919-1931)

YRD. DOÇ. DR. HATİCE MUMYAKMAZ*

Bilindiği üzere Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (ARMHC), düşman işgalindeki toprakların savunması için yapılan mücadeleyi maddi ve manevi anlamda birleştirmiş ve bu teşkilatlanma Cumhuriyetin ilanından sonra Halk Fırkası, Cumhuriyet Halk Fırkası ve son olarak Cumhuriyet Halk Partisi adını almıştır.

ARMHC, Millî Mücadele yıllarında halk iradesi ile mücadeleyi sevk ve idare edenlerin iradesini temsil etmiştir. Partiye devletin iç içe olduğu tek parti zamanında ise, CHP metinleri tabii olarak resmî ideolojiyi temsil eden metinlerdir ve bu ideolojinin kazandırılması esastır. ARMHC metinlerinde, Anadolu üzerinde yaşayan Osmanlı bakiyesi halkın, Mücadeleye iştirakı hedeflenmiş, millî irade ve milletin gücünü hâkim kılmaktan bahsedilmiştir. Sonraki metinlerde ise, Müslümanlar başta olmak üzere vatandaşların, irade, kültür, mefkûre ve dil birliği ile "Türk milleti" sıfatıyla tanımlanma bir arada yaşatılma arzu ve endişesi görülmektedir. Bununla birlikte milletin, Türklüğe inandırılması ve Türklüğün yaşatılıp yüceltilmesinin sağlanması metinlerde vurgulanmaktadır.

ARMHC Nizamnamesi'nde Milliyetçilik

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Nizamnamesi'ne göre; 30 Ekim 1918'de ülke sınırları içerisinde kalan ve her noktasında çoğunluğu İslamlar teşkil eden Osmanlı ülkesi sınırları ayrılmaz bir bütün olup, bütün Müslüman

* Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

ahali birbirine denk, birbirlerinin irki ve sosyal durumlarına hürmetkâr öz kardeşler. Metinde, “vatanımızda” öteden beri birlikte yaşadığımız gayrimüslim unsurların mal, can, namus gibi tabii haklarına, riayetkârız, denilmektedir. Ancak Rum ve Ermenilerin açık veya gizli şekilde Osmanlı hâkimiyetine, İslam hukukuna ve millî mevcudiyete aykırı tavır almalarına müsaade edilmeyecek, millet ve vatanın zararına her türlü teşebbüse karşı milletin bütününün mukabelede bulunması bir hak ve vazife telakki edilecekti. Ayrıca Osmanlı vatanının bütünlüğü, hilafetin, saltanatın ve tam bağımsızlığın sağlanması için millî iradeyi ve milletin gücünü hâkim kılmak Cemiyetin maksadı sayılıyordu. Cemiyetin tabii azası bütün Müslüman vatandaşlardı.¹

Halk Fırkası Nizamname ve Programında Milliyetçilik

Halk Fırkasının 1923 tarihli Nizamnamesi’nde, Fırkanın millî hâkimiyetin halk tarafından ve halk için icrasına rehberlik etmeyi, Türkiye’yi asri bir devlet hâlinde yükseltmeyi ve Türkiye’de bütün kuvvetlerin üstünde bir kanun üstünlüğünü hâkim kılmayı amaç edinmiş olduğu ifade ediliyordu. Fırkaya göre halk; herhangi bir sınıfa münhasır olmayıp, hiçbir imtiyaz iddiasında bulunmayan, kanun önünde mutlak eşit olan bütün fertleri ifade ediyordu. Fırkaya her Türk ve hariçten gelip Türk tabiiyet ve harsını kabul eden her fert dâhil olabilirdi.²

1927 tarihli Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi, Cumhuriyet Halk Fırkası’nın cumhuriyetçi, halkçı, milliyetçi bir siyasi teşekkül olduğunu ifade ederek başlıyordu. Nizamname üslup olarak daha sert bir dil benimsiyor, artık kurulan Cumhuriyeti koruma misyonu vurgulanıyordu. Fırkanın, Türk milletini yükseltmek ve refah kazandırmak için yegâne yol olan, millî hâkimiyetin sembolü Cumhuriyetin her türlü tehlike ve taarruzdan korunmasını en yüce millî ve vatani vazifesi olarak bildiği vurgulanıyordu.³

Fırka, “halk tarafından halk için” kaidelerini hâkim kılmaya çalışıyordu. Kanun nazarında müsavi olan, imtiyazı ve ayrıcalığı olmayan herkes halktı. Fırka, vatandaşlar arasında en sıkı bağlarını; dil birliği, his birliği, fikir birliği olduğuna inanarak, Türk dilini ve Türk kültürünü hakkıyla öğretmek ve geliştirmeyi, bütün faaliyetlerde bu esası öne çıkararak uygulamayı, yapılacak kanunların tümünün her ferde seyyanen uygulanmasını temel kabul ediyordu. Fırkaya Millî Mücadele aleyhinde olmamış, mücadele aleyhinde bir eğilim göstermemiş her Türk vatandaş, Türk kültürünü ve fırkanın bütün umdelerini hakkıyla kabul etmesi şartıyla dâhil olabilirdi.⁴

Cumhuriyet Halk Fırkasının 1931 Nizamnamesi ve Programı’nda, Millî Mücadeleye aleyhtar bir vaziyet almamış, mücadeleye aleyhte bir eğilim göstermemiş her Türk vatandaş, Türkçe konuşmak, Türk kültürünü ve Fırkanın bütün ilkelerini benimsemiş olmak Fırkaya kabul edilmek için esas sayılmıştı.⁵

Vatandaşlar, Türk’ün derin tarihini bilecek, bu bilgi, Türk’ün kabiliyet ve kudretini, nefsine itimat hislerini ve millî varlık için zararlı her cereyan önünde

yıkılmaz mukavemeti besleyen bir cevherdi.⁶ Fırka, Türk dilinin mükemmel şekilde olgunlaşmasına çalışacaktı.⁷

Halk Fırkası prensiplerini, Cumhuriyeti ve faziletlerini, milliyetçiliği halka itina ile anlatacak donanımda her zaman bu konuyu anlatmaya hazır halk hatipleri teşkilatı kurmuştu. Hatipler, Türk medeniyeti, Türk tarihi, Türk kahramanlıkları ve Türk kültürünü mekteplerde anlatılandan farklı olarak arzu ve hevesle dinlenebilecek şekilde anlatacaktı.⁸

Recep Peker'e Göre CHF Milliyetçiliği

Recep Peker de Fırkanın kâtibiumumisi sıfatıyla 16 Ekim 1931 tarihinde İstanbul Darülfünununda Cumhuriyet Halk Fırkasının Programı'nın İzahı Mevzuu Üzerinde Konferanslar vermeye başlamıştı. Peker'e göre; Cumhuriyet Halk Fırkası, Türkiye'nin yaşaması, ilerlemesi ve bekası için milliyet vasfında en büyük kuvveti görmekteydi. Fırkanın öngördüğü "Türk içtimai heyetinin seciyelerini ve başlı başına müstakil hüviyetini mahfuz tutmak esastır." İlkesi kaba bir gurur ve sıkı bir hodbinlik değildi. Fırka, Türkleri büyük beşeriyet ailesinin bir uzvu olarak görmekteydi.

Ancak beynelmilelcilik cereyanının da millî felce yol açacağı açıktı. Burada temel prensip terakki ve inkişaf yolunda bütün muasır milletlere muvazi, onlarla ahenkle yürümektir. Fırka esaslarına göre millet; dil, kültür ve mefkûre ile birbirlerine bağlı vatandaşların teşkil ettiği siyasi, içtimai bir heyettir. Bugünkü siyasi sınırları yurttu. Türkiye'nin siyasi olarak Türkiye'den ayrı kütlelerle alakası yoktu. Ancak vatanın sınırları dışında yeni ve müstakil devletler kurmuş veya başka devletlerin idaresinde bulunmuş Türklerle alaka muhafaza edilecekti. Bu kitlelerle kan yakınlığı ve tarih bağı siyasi iştigalin dışında bir ilim söz konusuydu.

Fırka, dil birliğini milliyet fikrinde ehemmiyetli görmekteydi. Kültür birliğini maziye birlikte bağlı olmak, müşterek bir hatırat mirasına sahip olmak, ümitleri birleşmiş, acı ve tatlı hayatı beraber yaşamış, büyük eserleri birlikte yapmış, büyük sıkıntıları birlikte yenmiş olmak olarak tarif etmekteydi.⁹

Bugünkü Türk milleti siyasi, içtimai camiası içinde kendilerine Kürtlük, Çerkezlik, Lazlık ve Pomaklık gibi fikirler telkin edilmiş olan vatandaşlar, Türk sayılmaktaydı. Bu millettaşlar hakkında duyulan bağlılığın, munkariz Osmanlı Hükûmetinin güttüğü ümmet siyaseti ile alakası yoktu. Bu mevzuu saf bir milliyet fikriydi. Fırka, Hristiyan ve Musevi vatandaşları dil ve emel birliğine iştirak şartıyla Türk kabul etmekteydi.¹⁰

Milliyet ruhu Fırka Programı'nın her faslında yer almıştı. Sermayede, talim ve terbiyede, amelelik ve işçilikte millî düşünceden esastı. Maarif esaslarında birbirini takip eden maddelerde bu fikir tekrarlanıyordu. Cumhuriyetçi, milliyetçi, laik vatandaş yetiştirmek tahsilin her derecesi için mecburi ihtimam noktasıydı. Millet ve milliyet mefhumunu anlamış vatandaşların kütelleşmesi ancak bu mefhumun halkçılık zihniyeti ile incelenmesi ve saflaşması sayesinde olurdu. Bir mil-

let olarak hissetmek yeni zamanın iftirak hissi uyandıran zararlı cereyanlarına mukavemet için kâfiydi. Hiçbir ferde, hiçbir aileye, hiçbir sınıfa, hiçbir cemaate imtiyaz tanımayan fertler halktan ve halkçılardı. Fert ve cemaat imtiyazları fiilen kalmamıştı.¹¹

Sonuç

ARMHC, gayrimüslimlere, vatanın müdaafası düşüncesinden yola çıkılarak zarar vermedikleri ve sadakat gösterdikleri sürece can, mal ve namus teminatı vermektedir. Bu düşüncede, Tanzimattan beri gayrimüslimlerin can, mal ve namus masuniyeti ile elde tutulması geleneğine paralellik aranabilir. Diğer taraftan bir hareketin meşruiyeti için millet irade ve gücüne atıfta bulunmaktadır.

Cumhuriyetin ilanı ile 1923 Nizamnamesi'nde, ulus devlet düşüncesi çerçevesinde, bütün vatandaşların eşitliğinden bahsedilerek, Türk kültür ve diline atıfta bulunmaktadır.

1927 Nizamnamesi, artık tanımlanmış olan milletin ve rejimin zarar görmemesi endişesi ile kaleme alınmıştır. Metinde Türk kültür ve dilinin öğrenilmesi ve çıkarılan kanunların fertlere uygulattırılması vurgulanmıştır.

1931 Nizamname ve Programı'nda, Türk dil, tarih ve kültürünün ötesinde Türk milliyetçiliğinin millete aktarılması ve bunun için teşkilatlanmadan söz edilmektedir. Türk Tarih (1931) ve Türk Dil Kurumlarının (1932) kurulmuş olduğu ve Türk Tarih Tezi çalışmalarının da aynı dönemlerde başladığı dikkate alınırsa Cumhuriyet artık, oluşturmuş olduğu millet ve milliyetçilik fikrinin kitlelerce kabul edilmesi ve öğretilip aktarılması kaygısı taşımaya başlamıştır. Recep Peker'in vermiş olduğu CHF konferansları da programı anlatırken, Türk diline, kültür, tarih ve Türk milliyetçiliğine vurgu yapmıştır. ■

¹Tunçay, Mete (1992), **T.C.'de Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)**, 3.Baskı, İstanbul: Cem Yay., (Ek), s.341-342. ; 1931 Program metni için; <http://www.chp.org.tr>

²TUNÇAY, age.,(Ek), s.362.

³TUNÇAY, age., s.382.

⁴TUNÇAY, age., s.382-383.

⁵TUNÇAY, age., s.429-430.

⁶TUNÇAY, age., s.451.

⁷TUNÇAY, age., s.452.

⁸TUNÇAY, age., s.455.

⁹ Recep PEKER, **Cumhuriyet Halk Fırkasının Programının İzahı Mevzuu Üzerinde Konferans**, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, 1931, s.8-9.

¹⁰PEKER, age., s.10.

¹¹PEKER, age., s.11.